

Școli și curente în gândirea juridică europeană

București
- 2008 -

Școli și curente în gândirea juridică europeană

- Referat –

Curentul dreptului natural

CUPRINS:

Capitolul I:

Introducere în filosofia dreptului4

Capitolul II:

Aparitia dreptului natural7

Capitolul III:

Curentul dreptului natural10

Capitolul IV:

Reacții împotriva filosofiei dreptului.....13

Bibliografie15

Curentul dreptului natural

Ubi societas, ibi jus

Capitolul I: Introducere în filozofia dreptului

Filozofia e definită ca fiind “concepția generală despre lume”, rod al unui efort spre sinteză totală, doctrină care pretinde să ne dea o imagine de ansamblu a existenței considerată în totalitatea ei. Filozofia este un mod de cunoaștere ce sondează existența asupra căreia se apleacă oricare altă formă a cunoașterii comune, științifice sau artistice. Ea nu e nici înăuntrul, nici în afara celorlalte genuri cognitive, ci se afla împreună cu ele așa cum se găsește întregul cu părțile.

Dar de unde pornește filozofia? Aristotel demonstrează că omul nu poate fi cu adevărat uman fără a se întreba asupra propriei sale condiții. Astfel, avem de a face cu o adevărată dilemă asemanătoare cu cea a califului Omar: a) să ai o poziție filozofică, sau b) să nu ai o poziție filozofică; inevitabil, tot faci filozofie.

Filozofia dreptului, după cum rezultă din denumirea sa este acea parte a filozofiei care privește dreptul. Filozofia însă este studiul universalului: deci în măsura în care filozofia are ca obiect dreptul, în aceeași măsură dreptul este studiat în esența sa universală. Filozofia în general, se ocupă cu studiul primelor principii fiindcă acesta are caracterul universalității. Primele principii pot însă să se refere la existență sau la cunoaștere, sau la acțiune; de aici împărțirea filozofiei în *teoretică și practică*.

Filozofia teoretică studiază primele principii ale existenței și ale cunoașterii.

Filozofia practică studiază primele principii ale acțiunii și se împarte în Filozofie morală și Filozofia dreptului.

Diferența între știința și filozofia dreptului constă anume în modul în care una și cealaltă consideră dreptul: prima în natura lui particulară, a doua în esența lui universală.

Unii autori au definit astfel: „Filozofia dreptului ca fiind disciplina care definește dreptul în universalitatea sa logică, cercetează originile și caracterele generale ale dezvoltării sale istorice și îl prețuiește după idealul de justiție afirmat de rațiunea pură”.

„Filozofia dreptului sau dreptul natural este știința care expune primele principii ale dreptului, concepute de rațiune și întemeiate pe natura omului, considerată în ea însăși și în raporturile sale cu ordinea universală lucrurilor” – Ahrens.

Apariția și formarea dreptului este, un proces complex caruia nu i se poate stabili o data precisă de naștere, iar normele de la începuturile societății omenești sunt încă difuze, împletite cu multitudinea de obiceiuri, datini, practici religioase etc.

Geneza dreptului este parte integrantă a procesului istoric, a devenirii istorice a societății însăși a modificărilor din structura și din modul de functionare a puterii sociale care a dus la dezvoltarea unui aparat de constrangere, distinct de masa colectivității dar în același timp întreținut de aceasta.

„Dreptul este o operă a naturii. Dreptul nu trebuie creat ci se creează singur ca un fenomen natural și ca și limba, arta, literatura populară. El este o oglindă a trecutului poporului. Dreptul crește odata cu sufletul poporului și oglindește întreaga istorie a poporului.¹”

În antichitate dreptul natural a cunoscut mai multe orientări, dintre care unele cu caracter religios, constând în susținerea că dreptul natural este de fapt drept divin și altele cu caracter laic, unele mergând până la materialism, care afirmau că dreptul ar fi un element al naturii, al materiei.

În Evul mediu concepțiile despre dreptul natural aveau o fundamentare și finalitate diferite, în comparație cu epoca anterioară. Predomină ideea naturii divine a dreptului natural iar biserica își va reveni rolul de interpret autentic al dreptului naturii².

¹ Mihai Badescu – Introducere în filosofia dreptului, Lumina Lex, Buc, 2003

² Mihai Badescu – Introducere în filosofia dreptului, p.251,

Potrivit lui Paul Hayard dreptul s-ar manifesta în societate sub două aspecte: existența unui drept pozitiv, creație a oamenilor, care se concretizează în legi și alte acte normative și a unui drept natural „nescris” și superior celui dintai, care nu este o creație voluntară ci are un caracter etern, imuabil și se impune dreptului pozitiv.

Acele reguli pe care omul le-a aplicat de la începuturile sale ca ființă, instinctual, și pe care le-a acceptat după apariția rațiunii, ca necesare, de neînlocuit, carnuiesc și azi anumite relații inter-umane formând obiectul materiei dreptului natural.

Dreptul natural apare în operele filozofilor antichității iar gânditorii greci au fost primii care au pus bazele școlii dreptului natural.

Fundamentele școlii dreptului natural trebuie cautate în ideea de ordine universală care guvernează pe toți oamenii și ideea drepturilor inalienabile ale individului, care constituie o permanență a naturii umane în orice loc și în orice timp. Se poate constata astfel o dualitate a conceperii dreptului: existența unui drept pozitiv, creație a oamenilor, care se concretizează în legi și acte normative și a unui drept natural, care nu este o creație voluntară a oamenilor și care are un caracter etern, universal și se impune dreptului pozitiv.

Figura cea mai reprezentativă a secolului XV-lea și al XVI-lea a fost Hugo Grotius (1583-1645), considerat a fi adevăratul întemeietor al Școlii dreptului natural. Două idei stau la baza concepției sale care s-a bucurat de mare autoritate, mai bine de un secol și anume ideea stării naturale a oamenilor și ideea contractului social.

Capitolul II:

Apariția dreptului natural

Numele antic și clasic al filosofiei dreptului a fost jus naturale, juris naturalis scientia, dreptul natural. Deși numele de philosophia juris a fost utilizat în mod incidental de scriitorii antici, numai în secolul al XIX-lea expresia a fost consacrată în împrejurările reacției împotriva anumitor erori ale școlii dreptului natural. Numele nou, Filosofia dreptului, poate să fie însa menținut pentru că are o semnificație generică, valabilă, oricare ar fi programul urmarit. Totuși o mare longevitate și un larg rasunet l-au avut dreptul natural și școala dreptului natural. Fundamentele școlii dreptului natural trebuie cautate în ideea de ordine universală și ideea drepturilor inalienabile ale individului. Se poate constata o dualitate a concepției dreptului: existența unui drept pozitiv și a unui drept natural, ce are un caracter etern, universal și care se impune dreptului pozitiv. Pornind de la cele două sensuri ale cuvântului « natural » poate să însemne idealul spre care aspiră umanitatea sau pur și simplu conduita obișnuită a oamenilor³.

Ideea dreptului natural are o istorie lungă: în daoism, la sofisti, la Platon, la stoici, la Cicero, în tomism și la mulți alții. Adepții teoriei dreptului natural argumentează că există un drept absolut, care e identic pentru toți, aplicabil tuturor, fie că izvorăște din interior, fie din exterior. Obiectul științei juridice este dreptul în caracterele sale particulare. Studiul dreptului în ceea ce are el universal constituie obiectul filosofiei dreptului. Filosofia dreptului examinează ceea ce trebuie sau ceea ce ar trebui să fie în drept, în opoziție cu ceea ce este. Ea descrie originea și evoluția dreptului, verifică și pregătește recunoașterea pozitivă a idealului juridic. Considerând că în fiecare epocă s-a meditat asupra problemei dreptului și justiției, putem spune că filosofia dreptului corespunde unei trebuințe naturale și constante a spiritului uman. Marile opere ale filosofiei dreptului sunt legate de marile progrese politice. Astfel, celebri teoreticieni ai dreptului precum R. Von Jhering, F. Gényn, L. Duguit, R. Stammler, G. Radbruch, J.

³ Ion Craiovan – Școli și curente în universul juridic, curs, cit.

Dabin, M. Hauriou, E. Erlich, H. Kelsen, G. Del Vecchio au depășit perspectiva teoriei dreptului, pătrunzând în teritoriul filosofiei dreptului.

De-a lungul timpului dreptul natural se dezvoltă, iar numeroși precursori de ai lui Sofocle sau Cicero scriind istoria dreptului.

Școala dreptului natural a avut o îndelungată istorie, legată de permanentele căutări ale oamenilor pentru găsirea dreptății absolute. Cele mai importante și cele mai durabile concepții de drept natural au avut la bază două idei: ideea ordinii universale care guvernează pe toți oamenii și ideea drepturilor inalienabile ale individului.

Și totuși care este forța dreptului natural? De unde provine dreptul natural? Este el produs al rațiunii umane sau este de origine divină?

Gândirea greacă este cea care face distincție între legea naturală și legea scrisă. Între justiția naturală și cea legală. „nedreptăților și tiraniei le erau opuse norme eterne imuabile”(Aristotel).

La Aristotel echitatea era considerată deasupra legilor pozitive iar Cicero spunea că: „nu este admisibilă nici modificarea acestui drept, nici abaterea de la el, nici abrogarea acestuia”.

În evul mediu, părinții bisericii (Augustin) au menționat ideea dreptului natural căutând însă să-i dea un fundament religios.

Dreptul natural este considerat ca parte a dreptului divin și este conceput ca un ordin dat rațiunii de către divinitate spre binele comun⁴.

Hugo Grotius cel care a pus temelia școlii dreptului natural este și acela care arată că statul cu organizarea sa juridică nu poate să-și manifeste suveranitatea decât în interior, față de supușii săi; în afara granițelor această autoritate nu poate fi manifestată în sensul just, „peste graniță”, planând anumite principii de drept universal și etern pe baza cărora se poate realiza o justiție și o apropiere între popoare.

În cadrul gândirii juridice școala dreptului natural are un larg răsădit, amploare și longevitate, cu momente de acensiune, de eclipsă, de renaștere cu evocări din antichitate până în prezent.

Istoria modernă a dreptului începe pe la 1600, când importanți autori din filosofia dreptului încep să se afirme, ca Thomas Hobbes, John Locke, Benedict Spinoza sau Jean

⁴ I. Craiovan, curs cit.

Jacques Rousseau ale cărui idei au influențat puternic revoluțiile franceză și americană, legislația, teoriile politice precum și filosofia dreptului.

O dată cu Immanuel Kant s-a deschis o nouă cale în filosofia dreptului și o dată cu acesta succesori lui Kant – Fichte, Schelling și Hegel – a căror operă se îndepărtează însă tot mai mult de el până la a-i deveni opusă.

Prin Kant, filosofia începe o nouă epocă. Prin el se reafirmă faptul că fundamentul dreptului este în om, iar omul trebuie astfel respectat în libertatea sa.

Kant definește dreptul natural ca: „ansamblul condițiilor, grație cărora preferința arbitrară a fiecăruia se poate armoniza cu preferința arbitrară a celorlalți în cadrul unei legi universale de libertate”⁵

Așadar dreptul natural este alcătuit din reguli pe care rațiunea le recunoaște ca valabile în mod *a priori*, adică independent de orice realizare concretă. De exemplu, spune Kant, nu este necesar să constat prin experiență, într-un număr de cazuri, că trebuie să respect părinții sau că nu trebuie să fac altora ceea ce nu îmi place să mi se facă mie, validitatea acestor reguli fiind sesizată dintr-o dată, în mod rațional.

Acest mod specific de interpretare a dreptului natural a justificat și remarcă făcută de G. Del Vecchio că, *prin Kant, se sfârșește școala dreptului natural și începe școala dreptului rațional: dreptul natural devine drept rațional.*

⁵ Kant, Introducere la teoria dreptului, p.87

Capitolul III

Curentul dreptului natural

Originea concepției dreptului natural o găsim încă din antichitatea greacă, la filosofii greci și apoi la romani. Gândirea greacă era impregnată de caracterul sacru al legilor, înrădăcinate în tradițiile cele mai vechi. Se făcea distincție între legea naturală și legea scrisă, între justiția naturală și justiția legală (Heraclit, Sofocle, Aristotel). Nedreptăților și tiraniei le erau opuse norme eterne, imuabile, „echitatea” fiind considerată deasupra legilor pozitive. Nu este admisibilă nici modificarea acestuo drept, nici abaterea de la el, nici abrogarea acestuia (Cicero).

În secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, în epoca Renașterii, în condițiile luptei dintre monarhul absolut și supremația Bisericii, noile forțe ale societății fac apel la principiile generale ale dreptului natural pentru ași justifica acțiunile. Autoritatea spirituală a dreptului divin este înlocuită de cea a rațiunii și explicația dreptului natural se dă, recurgându-se la rațiunea umană.

Principiul major al dreptului natural este propria sa conservare. Hugo Grotius este considerat ca adevatul întemeietor al școlii dreptului natural: natura sociabilă și morală a omului conduce la ideea contractului social, la constituirea comunității umane; pe baza acestei naturi se poate constitui un drept inevitabil pentru toate timpurile și pentru toate locurile, care există datorită rațiunii, independent de comandamentul divin.

Istoria dreptului natural este rațiunea umană. Principiul major al dreptului natural este propria sa conservare. Dreptul și autoritatea există numai pentru protejarea individului care posedă drepturi inalienabile (Thomas Hobbes). Iar funcția contractului social este aceea de a apăra drepturile naturale ale omului. Atâta timp cât își îndeplinesc îndatoririle de a garanta drepturile individuale, guvernării nu pot fi privați de putere (John Locke).

Dreptul este cel ce leagă organizarea socială cu sistemul culturii, anume este cel care exprimă într-o formă obiectivă, instituționalizată, exterioară, un fapt de conștiință, un ansamblu de scopuri și valori.

Forma logică a dreptului, este, după Giorgio del Vecchio, dată a priori, adică nu empiric și constituie condiția limită a experienței juridice în general.

Giorgio del Vecchio definește dreptul ca „coordonarea obiectivă a acțiunilor posibile între mai mulți subiecți, conform unui principiu etic care le determină, excluzând împiedicarea lor”⁵. Această definiție amintește de definiția kantiană a dreptului, însă în aceasta din urmă principiul etic a fost specificat ca lege universală a libertății, ce configura un ideal și nu un concept pur logic care se poate referi la nu are importanță care sistem juridic.

Dacă morala impune subiectului o alegere între acțiunile pe care le poate îndeplini, confruntând acțiunile aceluiași subiect unele cu altele, dreptul confruntă o acțiune cu alta ale subiecților diferiți.

Dreptul tinde să stabilească o ordine obiectivă de coexistență, el trebuie să considere înainte de toate, aspectul exterior al acțiunilor, deoarece în câmpul exterior are loc interferența, întâlnirea atitudinilor mai multor ființe și prin urmare, acolo se naște cerința limitării. Din faptul că dreptul este o limită, o frontieră între acțiunile mai multor subiecți, decurge caracteristica esențială a acestuia și anume, coercibilitatea, adică posibilitatea de a constrânge la îndeplinire. Trecerea frontierei de către una din părți, implică posibilitatea celeilalte de a respinge invazia.

Cercetarea logică, trebuie să se completeze cu cea fenomenologică și deontologică, care au ca scop, prima să determine liniile generale ale dezvoltării istorice a dreptului, iar a doua să urmărească tendința alcătuirilor juridice pozitive de apropiere progresivă de idealul justiției. Acest scop, pe care del Vecchio îl recunoaște în dezvoltarea istorică a dreptului, indică punctul său de vedere în privința problemei deontologice, anume ceea ce trebuie să fie dreptul, în privința problemei justiției. În această problemă, proclamă ca lege etică fundamentală datoria de a acționa nu ca mijloc sau vehicul al forțelor naturii, ci ca o ființă autonomă, având calitatea de principiu și scop, nu ca individ empiric determinat de pasiuni și afecte, ci ca un eu rațional, independent de acestea.

În relație cu această concepție despre natura (esența) omului este conceptul de drept subiectiv ce implică de a nu fi constrânși de a accepta raportul cu ceilalți dacă nu depinde de determinarea proprie. Dreptul subiectiv constituie, după el principiul sau ideea limită a unui drept universal, propriu persoanei, inerent acesteia, care nu se poate epuiza în nici un raport concret de coexistență. Acest drept îl numește „drept natural”, considerându-l anterior oricărei aplicări și oricărui raport social. Aceasta duce la concluzia că ideea și conceptul dreptului nu coincid în mod necesar; nu tot ceea ce este juridic, adică are forma logică a dreptului, este just (nu răspunde principiului care constituie veritabila idee a dreptului). Ideea dreptului nu este pur formală (cum este conceptul) ci are un conținut și acest conținut este cel al instituțiilor juridice pozitive. Ideea de justiție se conturează mai bine atunci când se recunoaște posibilitatea unei concepții pur formale a justiției, care este insuficientă în virtutea imposibilității aplicării sale particulare și concrete: o justiție concepută formal este de fapt juridicitatea și nu exprimă valori, chiar dacă omul în experiența dreptului încearcă exigența acesteia ca o experiență absolută.

Capitolul IV

Reacții împotriva filosofiei dreptului

Împotriva dreptului natural au fost formulate numeroase critici iar cel mai important opozant al Școlii dreptului natural s-a constituit într-o grupare pozitivistă și anume Școala istorică a dreptului.

Apărută ca o reacție la raționalismul ce motivase Revoluția Franceză ce a statuat voința legiuitorului ca fiind atotputernică iar legea atotcreatoare.

Școala istorică a dreptului a determinat apariția altor curente de drept, care au reușit să aducă o contribuție nouă la cercetarea dreptului.

Școala istorică a apărut în Germania însă germenii ei existau de mult, manifestându-se ca atare în istoria cugetării juridice. Reprezentată de Savigni și Puchta, a adus un punct de vedere nou, care a zdruncinat credința în existența unui drept natural, susținând că dreptul este un produs istoric, altfel nu s-ar putea explica diversitatea concepțiilor juridice și formelor de drept, diferite de la popor la popor și de la o epocă la alta.

Problemele dreptului încep astfel acum să fie tratate din perspectiva istorică. Baza dreptului pozitiv își găsește realitatea în conștiința generală a poporului. El este produsul conștiinței colective, al spiritului poporului: "Volksgeist".

Istoria dreptului este legată de istoria poporului "precum viața poporului se schimbă de-a lungul veacurilor - spune Puchta - tot astfel dreptul, ramura a acestei vieți se schimbă și el cu vremea, se dezvoltă odată cu poporul cărui îi aparține și se adaptează diferitelor sale faze de dezvoltare"

Într-o epocă când se părea că dreptul universal și neschimbător dobandise o putere indiscutabilă, reprezentanții acestei școli Savigni, Puchta, Hugo afirmă cu tărie inexistența lui. Pentru aceștia dreptul nu este un produs al rațiunii omenești, ci rezultanta unei evoluții lente a conștiinței populare.

Teoria acestei școli afirmă că există o corelație esențială între orice manifestare juridică și geniul național al poporului respectiv. Pentru această școală dreptul nu se naște ca un produs reflectat al legislatorului; dreptul este un produs organic al societății și

legea, cand formează reguli constiente, nu face decat să prindă ceea ce a crescut de la sine în viața socială și istorică, spre a-l pune în formule.

În aceste condiții dreptul de astăzi este produsul lent și foarte complex al unei lungi desfășurări istorice.

Școala istorică a dreptului a asociat astfel dreptul cu istoria. Dreptul sustinea Savigny „nu e facut, ci se face singur”. Dreptul este un un fenomen natural, comparat de catre Savigny cu limba pe care o vorbim, care nu este o creație individuală și nici nu se naște din vointa cuiva. Ea este rezultatul culturii, credințelor, educației etc a unui popor de-a lungu timpului.

Ca și limba unui popor tot așa și dreptul reflectă instituțiile în procedeele, în scopurile și în amănuntele sale cele mai mici, întreg trecutul istoric al unui popor. În măsura în care sufletul unui popor evoluează și se adaptează împrejurărilor tot asa și dreptul evoluează în paralel.

Ceea ce completează acest principiu al lui Savignyeste ideea „conștiinței colective”. „, Dacă se cercetează care este obiectul în sanul caruia dreptul pozitiv își are realitatea, se găsește că acest obiect este poporul. Dreptul pozitiv trăiește în conștiința colectivă a națiunii, de aceea el poate fi numit drept popular”⁶.

Dreptul este o emanație a conștiinței colective, dar nu și un organ al său. La teoria costiinței colective se adaugă astfel teoria „spiritului colectiv al națiunii”.

Simion Barnuțiu afirma: „, Numai până unde ține dreptatea e umanitate; dincolo de drept, locuiesc fiarele sălbatice”⁷.

⁶ Mihai Bădescu- Introducere în filosofia dreptului- cit op Fr K v Savigny

⁷ Simion Bărnăuțiu, Dreptulu Naturale Privatu, Iași, Tiparul Tribunei Române 1868, p. 112

BIBLIOGRAFIE:

- Ion Craiovan – „Tratat de Teoria Generală a Dreptului”, Editura All Beck,
Ion Craiovan, Ion Ceterchi – „Introducere în teoria generală a dreptului”,
Editura All Beck, București 1993;**
- Dr. Mihai Bădescu – Conf. Univ. – „Introducere în filosofia dreptului”,
Lumina Lex, București, 2003.**
- „Studii de istorie a filosofiei românești”, II, coord. Viorel Cernica, ed.
îngrijită de Mona Mamulea, București, Editura Academiei Române, 2007